

<https://doi.org/10.59849/2313-5204.2024.1.35>

MÖHSÜN NAĞISOYLU (Azərbaycan)*

“DİVANÜ LÜĞAT-İT-TÜRK”DƏ VƏ “KİTABI-DƏDƏ QORQUD”UN GÜNBDƏ ƏLYAZMASINDA İŞLƏNMİŞ BƏZİ SÖZLƏR HAQQINDA

Xülasə

Bütün türk dünyası üçün müstəsna əhəmiyyət daşıyan Mahmud Kaşğarının “Divanü lüğat-it-türk” (DLT) əsərində işlənmiş bir sıra qədim və nadir sözlərə orta əsrlər Azərbaycan klassiklərinin dilində də rast gəlinir. “Kitabi-Dədə Qorqud”un Günbdə (KDQ.G) əlyazmasında da DLT ilə müqayisədə müəyyən dəyişikliyə uğramış qədim və nadir türk mənşəli sözlər işlənmişdir. Məqalədə DLT-də işlənmiş *bağdatmaq*, *böri*, *bus*, *çav*, *tün* və s. kimi qədim türk sözlərinin KDQ.G-nin mətnindəki variantları müqayisəli şəkildə təhlil olunur.

Açar sözlər: *Divanü lüğat-it-türk*, *Kitabi-Dədə Qorqud*, *Günbdə əlyazması*, *dialekt*, *qədim türk dili*.

Mahmud Kaşğarının bütün türk dünyasının möhtəşəm dil abidəsi, ilk ensiklopediyası olan “Divanü lüğat-it-türk” (DLT) əsərində işlənmiş bir çox qədim və nadir sözlərə müəyyən dəyişikliklərlə orta əsrlər Azərbaycan yazılı abidələrində, klassik şairlərin dilində rast gəlinir. Bu baxımdan dəyərli yazılı mənbələrdən biri də “Kitabi-Dədə Qorqud”un yeni aşkara çıxarılmış Günbdə (KDQ.G) əlyazmasıdır. Həmcə kiçik olmasına baxmayaraq, böyük əhəmiyyət daşıyan bu əlyazmanın mətnində DLT ilə səsləşən, yalnız müəyyən fonetik dəyişikliklə fərqlənən çoxlu qədim türk sözləri işlənmişdir. Bu qəbildən olan sözlər sırasında aşağıdakılar xüsusi maraq doğurur və diqqətçəkiciliyi ilə seçilir.

Bağdatmaq – badalaq vurdurmaq: Ol anuñ azaqın *bağdattu* = o onun ayağına badalaq vurdurdu (Kaşğari, 2006, II: 315). *Bağdatmaq* sözü kiçik dəyişikliklə - *badadmaq* şəklində KDQ.G-nin mətnində də işlənmişdir: Qara meşəni busub yatar fil qaqanı. Qaybatanuñ quba nərinə ol özini *badadurmtı*? *Badadmaq* yoq (Nağısoylu, 2021: 4a). Əlyazmanın sonunda katib nüsxənin haşiyəsində *badadmaq* sözünün dövrün (XVIII əsrin) oxucusu üçün anlaşılıq olmayacağını düşünərək onun mənasını belə açıqlamışdır: *Badadmaq* – məğlub olmaq və basılmaq mənasına (Nağısoylu, 2021: 4a-haşiyyə). Qeyd edək ki, bu iki söz arasında incə mənə fərqi də özünü göstərir. Belə ki, DLT-dəki *bağdatmaq* sözü badalaq vurdurmaq (əslində, məğlub etdirmək) anlamını daşdığı halda, KDQ.G-dəki *badadmaq* leksik vahidi məğlub olmaq mənasında işlənmişdir. Deməli, bu iki feil arasındakı mənə fərqi birincinin icbar növdə, ikincinin isə məlum və ya qayıdış növdə işlənməsidir. DLT-də *bağdatmaq* sözü ilə eyniköklü *bağdamaq* (güləşdə

* Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının müşaviri, akademik. E-mail: dr_mohsun@yahoo.com

badalaq vurmaq – məğlub etmək) sözü də işlənmişdir: Ol anıq azaqın *bağdadı* = o onun ayağına badalaq vurdu (Kaşğari, 2006, III: 253). *Bağdamaq* sözüne eyni anlamda KDQ-nin Drezden əlyazmasında da rast gəlirik: Beyrək qızın incə belinə girdi, *bağdadı*, arxası üzərinə yerə urdı (KDQ, 1988:55). *Bağdamaq* sözü eyni mənada XIV əsr şairi – mütərcimi Mustafa Zəririn “Sirətün-nəbi” adlı tərcümə əsərində də işlənmişdir: Əbu Cəhl rəsulun belini qucaqladı, çəkdi kim, götürə, ya ayağın *bağdaya* (Zərir, 307b).

Böri – qurd, canavar: *Bori* barça uluşdı = bütün qurdlar ulaşdı (Kaşğari, 2006, I: 237). Yenisey abidələrində, Yusif Balasağunlunun “Qutadğu bilig” əsərində də *böri* sözü işlənmişdir (16. 113). KDQ.G-də *böri/börü* şəklindədir: Ağayillar yürüsində *böri* sinsər. (Nağısoylu, 2021: 3a). Dumanlı dağ *börüsü*... Qazan der (Nağısoylu, 2021: 246). Qeyd edək ki, *böri* sözü DLT-də məcazi mənada oğlan anlamında da işlənmişdir: Tilkümi toğdı, azu *börümü* = qız doğdu, yoxsa oğlan? (Kaşğari, 2006, I: 423) Qədim türklərin totemi olan *böri* sözü qurd anlamında XIV əsrə aid “Töhfətüz-zəkiyyə”də (17, 285) və Sibicabinin 1397-ci il tarixli “Gülüstan” tərcüməsində də (Sadi, 2017: 565) işlənmişdir.

Boğra/buğra – ikihörgüclü erkək dəvə: Bu *buğra* ol yük kötürgən = bu, hər zaman yük götürən erkək dəvədir (Kaşğari, 2006, I: 236). KDQ.G-də bu qədim türk sözü cəmi bir cümlədə *buğur* şəklində işlənmişdir: Qaybatanun *buğurisan*, ölməgilən (Nağısoylu, 2021: 27b). KDQ-nin Drezden əlyazmasında isə bu söz DLT-də olduğu kimidir: Atdan aygır, dəvədən *buğra*, qoyundan qoç qırdırdı (KDQ, 1988:34). *Buğra* sözü “Qutadğu bilig” əsərində də işlənmişdir (16, 120).

Bus – dumanlı, çənli: Kök *bus* boldı = gün dumanlı oldu (16, 127=III, 124). Qrammatik mənaca sifət olan *bus* KDQ.G-də isim kimi *busalıq* (duman, çən) şəklində işlənmişdir: Qay *busalıq* ərdəmidür tükəlin töküb, yerə sinüp yer, su doymaq (Nağısoylu, 2021: 15b). Əlyazmada yalnız bu cümlədə işlənmiş *busalıq* sözüne KDQ-nin Drezden əlyazmasında *pusarıq* şəklində rast gəlirik: Düm qara *pusarıq* ordumun üzərinə tökülür gördüm (KDQ, 1988:44).

Bürkürmək – çiləmək, su səpmək: Qan *bürkürdi* = qan çilədi (16, 133 = II, 171). KDQ.G-də bu söz *bürkütmək* şəklində püskürtmək, fısqırtmaq anlamında işlənmişdir: Qənimə dəgicəz yürək yarar, qan *bürküdür* (Nağısoylu, 2021: 9b). Göründüyü kimi, *bürkütmək* feili təsirli, *bürkürmək* isə təsirsiz feildir. *Bürkütmək* sözü V.Radlovun lüğətində də eyni anlamda qeydə alınmışdır (Эмир, I, 1891).

Çav – şöhrət, ad-san: Tutğıl qonuq ağırlıq /yazsun *çavıñ* bozunqa = qonağa hörmət et ki, sənin şöhrətin xalq arasında yayılsın (Kaşğari, 2006, I: 119). Söz məşhur, adlı-sanlı anlamında KDQ.G-nin mətnində də işlənmişdir: Bu yerləri kim açdı, *çav* ərənlər. *Çav* ərənlər sərdarı kim idi? (Nağısoylu, 2021: 18b) *Çav* sözü “Qutadğu bilig”də eynilə, Orxon-Yenisey abidələrində isə *çab* şəklində işlənmişdir (16, 135, 142). Qeyd edək ki, DLT-də *çav* sözündən düzəlmiş *çavlanmaq* leksik vahidi də məşhurlaşmaq, şöhrət tapmaq anlamında işlənmişdir: Ər *çavlandı* = kişi məşhurlaşdı (16, 142 = I, 388).

Enrəmək/Ənrəmək – nərildəmək, kükrəmək, kişnəmək, guruldamaq: İnjən *enrəsə*, botu bozlar = Əgər diş dəvə kükrəsə, erkək dəvə nərildəyər (16, 175 = I,

120). Bu söz eynilə KDQ.G-nin mətnində də aslan üçün işlənmişdir: Aran sazın gur meşənün kollarında aslan *əhrür* (Nağısoylu, 2021: 3a). Qeyd edək ki, əlyazmanın katibi haşiyədə bu sözün gümlənmək mənasında işləndiyini qeyd etmişdir (Nağısoylu, 2021: 3a). *Əhrəmək* sözü KDQ-nin Drezden əlyazmasında da aslan üçün işlənmişdir: Dəvə kimi kükrədi, arslan kibi *əhrədi* (KDQ, 1988: 76). Qeyd edək ki, DLT-də *əhrəmək* feilinin qarşılıq-birgəlik növü – *əhrəşmək* də işlənmişdir: Ördi bulut *əhrəşü* = bulud guruldayaraq qalxdı (16, 175 = III, 398). *Əhrəmək* sözü dilimizin Qazax, Tovuz şivələrində kişnəmək, səs çıxarmaq (heyvan üçün) işlənir (1, 162). Daşkəsən şivəsində isə *əhrəşmək* sözü kişnəmək anlamında öz varlığını qoruyub saxlamışdır (1, 163).

İrgəmaq – tərpnəmək, yırğalamaq, silkələmək: Ol yığac *ırgadı* = O, ağacı tərpnədi (Kaşğari, 2006, I: 308). KDQ.G-nin mətnində isə *ırgəmaq* feilinin məchul (qayıdı) növü – *ırganmaq* leksik vahidi yırğalanmaq, sallanmaq, yellənmək anlamında işlənmişdir: Al ələmlər açılırsa, gögdə *ırganur* (Nağısoylu, 2021: 3b). Əlyazmanın katibi bu sözün də XVIII əsrdə arxaik səciyyə daşdığını düşünərək haşiyədə onun mənasını bu şəkildə açıqlamışdır: *İrganur*, yəni mütəhərrik olur (*tərpənir* - *MN*) və yayxanır (Nağısoylu, 2021: 3b): DLT-də isə *ırganmaq* sözü *ırgalmaq* şəklində işlənmişdir: Yığac *ırgaldı* = ağac silkələndi (Ram, I, 283). X əsrə aid edilən “Altun yaruq” əsərində də *ırgalmaq* sözü işlənmişdir (Kaşğari, 2006, I: 283). Əbu Həyyan isə bu sözü *ırgəmaq* və *ıramaq* kimi qeydə alaraq, onun yelləmək mənasını göstərmişdir: *İramaq* – beşik və ona bənzər şeyi yelləmək. *İrgə* variantı da var, keçmiş zamanı *ırgaladı* (yırğaladı) olur (Əsirəddin Əbu, 1992:15). Qütbün “Xosrov və Şirin tərcüməsində isə həm *ırgəmaq*, həm də *ırganmaq* sözü işlənmişdir (Эмир, 1979: 414, 415). “Töhfətüz-zəkiyyə”də isə yalnız *ırganmaq* sözü qeydə alınmışdır (17, 301). Sözlə bağlı onu da əlavə edək ki, *ırgəmaq* sözü müasir əsəbi dilimizdə söz başına y artımı ilə *yırğəmaq* (*yırğalamaq*) şəklində işlənir. Dilimizdə bu fonetik hadisənin əksinə, yəni söz başında y düşümünə dair nümunələr daha çoxdur: yıl – il, yılan – ilan, yıldırım – ildırım və s.

Qırğıl – orta yaşlı adam (Kaşğari, 2006, I:465). KDQ.G-də bu söz *qırqıl* şəklində işlənmişdir: Qırx yaşına yetişmədin *qırqıl* səpə (Nağısoylu, 2021: 21b). Qeyd edək ki, bu cümlədə *qırqıl səpmək* ifadəsi saqqalın çallaşması (ağarması) anlamında işlənmişdir. Orta əsrlər Azərbaycan yazılı abidələrində, o sıradan XVI əsr tərcümə əsəri “Şühədanamə”də bu söz *qırğıl* şəklindədir və orta yaşlı adam mənasını daşıyır: Əmir Həməzə *qırğıl* idi, Şeybənün qənimi oldı ki, ol daxi *qırğıl* idi (Şühədanamə, 2019: 62b). XV əsr şairi-mütərcimi Vəli Şirazinin “Gülşəni-raz” tərcüməsində də *qırğıl* sözünə rast gəlirik: Olur tiftl ü cəvan ü *qırğıl* ü *pir*/ Olur danna vü eylər əql tədbir (Nağısoylu, 2008: 122). Qeyd edək ki, “Qutadqu bilig” əsərində *ürün qırğıl* irləşməsi çal, çal saçlı anlamında işlənmişdir (16, 627). *Qırğıl* sözü Hüsəməddin Xoyinin “Töhfe-yi-Hüsəm” və Hinduşah Naxçıvaninin farsca-türkcə lüğətlərində də farsca *domuy* (orta yaşlı adam) leksik vahidinin türkcə qarşılığı kimi işlənmişdir (Naxçıvani, 1993, 97: 4, 174).

Qoymaq/Quymaq – tökmək, su tökmək: Er kümgə suv *quydı* = kişi qaba su tökdü (Kaşğari, 2006, III: 168). Kökündə bu feil dayanan *quymuncı* (su tökülən

yer) ismi KDQ.G-də işlənmişdir: Hamı sərپ dənizlərin *quymuncısı* Mühit dənizi (Nağısoylu, 2021: 5a). Qeyd edək ki, DLT-də *quymaq* sözünün qarşılıq – birgəlik növü - *quyuşmaq* da işlənmişdir: Ol anı suv *quyuşdı* = O ona su tökməkdə kömək etdi (16, 464 = III, 189). “Töhfətüz-zəkiyyə” əsərində isə tökmək mənasında eyniköklü *quyummaq* sözü işlənmişdir (17, 346). “Altun yarıq” əsərində isə tökmək mənasında *qudmaq* sözünün işlənməsi qeydə alınmışdır (16, 463). Məlum olduğu kimi, qədim türk dillərində *d-y* əvəzlənməsi geniş yayılmışdır. Sözlə bağlı onu da əlavə edək ki, fikrimizcə, dilimizdəki *quyu* (DLT-də *quyuq*) sözünün kökündə də *quymaq* leksik vahidi dayanır.

Oqramaq – kişnəmək: At oqradı = At kişnədi (Kaşğari, 2006, I: 302). KDQ.G-də isə bu söz eyni mənada *oxranmaq* şəklində işlənmişdir: Bədöv atlar isin almış daban çalub oxur-oxur *oxrananda* (Nağısoylu, 2021: 24a). KDQ-nin Drezden əlyazmasında bu söz eynilə DLT-də olduğu şəkildə işlənmişdir: Bədəvi atlar issin görüb *oqraduqda*... (KDQ, 1988:37). XVI əsr Azərbaycan şairi-mütərcimi Həzrinin “Hədisi-ərbəin” tərcüməsində də bu söz *oxranmaq* şəklində at üçün işlənmişdir: *Oxranur*, kişnər, ün eylər biməhəl (Nağısoylu, 2008: 291). KDQ-nin Günbəd və Drezden əlyazmalarından verilmiş nümunələrdə işlənmiş *is* sözü də arxaizmdir: iy, qoxu anlamını daşıyır. Ümumiyyətlə, hər iki əlyazmadan verilmiş nümunələr məzmunca bir-birinə çox yaxındır və yuxarıdakı cümlələrdə eyni sözlərin işlənməsi göz qabağındadır.

Say – vulkan mənşəli daşlıq yer (Kaşğari, 2006, III: 158). Bu söz KDQ.G-də yalnız bir cümlədə *sayxan* şəklində daşlıq yer anlamında işlənmişdir: Qara bulut uc ıldırım ensə gögdən, qara polad *sayxan* daşa yetişəndə əglənürmi? (Nağısoylu, 2021: 4a) Qeyd edək ki, KDQ.G-nin mətnini Türkiyədə nəsr etdirən Yusuf Azmun yuxarıdakı cümlədəki *sayxan daş* birləşməsinə bülöv daşı (Azmun, 2019: 69), əsərin digər bir nəşiri Mətin Ekici isə sağlam daş kimi açıqlamışlar (Ekici, 2019: 211). Onu da əlavə edək ki, DLT-də *say* ismindən düzəlmiş *sayıqmaq* feili də daşlaşmaq anlamında işlənmişdir: Yer *sayıtqı* = yer daşlaşdı (Kaşğari, 2006, III: 189). KDQ.G-dən verilən cümlədə *sayxan* sözündən sonra daş sözünün də işlənməsinə gəldikdə isə, qeyd etməliyik ki, birləşmə burada vulkan daşı, daşlıq daşı anlamını daşıyır. KDQ.G-ni qoşub-düzən ozan bu birləşməni özünəməxsus bir biçimdə ifadə etmişdir: *sayxan daş*. Təbii ki, bu daş adı daş deyil, vulkan mənşəlidir, buna görə də həm möhkəmdir, həm də qara rəngdədir.

Süsmək – buynuz atmaq, buynuzla vurmaq: Ud *süsdü* = inək buynuzu ilə vurdu (Kaşğari, 2006, II: 189). KDQ.G-də bu feilin məchul növü – *süsülmək* batırılmaq, saplanmaq anlamında işlənmişdir: Sur cidalar *süsülür*, yara-para götürür (Nağısoylu, 2021: 15a). Bu söz əlyazmada daha bir yerdə sur cida (sarı cida) birləşməsi ilə işlənmişdir: Sur cidalar *süsüləndə* cibir keçsə... (Nağısoylu, 2021: 9a). Əlyazmada bu feilin məlum növü – *süsmək* işlənməmişdir. KDQ-nin Drezden əlyazmasında isə *süsmək* sözü işlənmişdir: Altmış tutam sur cidasın qoltuq qısup: ol kafiri qarşusundan *süsəm*, - dedi, *süsəmədi* (KDQ, 1988:96). Bu əlyazmada *süsülmək* sözü də işlənmişdir: Ala əvrən sur cidalar *süsildi* (KDQ.D, 132). Qeyd edək ki, eposun Bakı nəşrində bu söz *süsəldi* kimi verilmişdir (KDQ, 1988:164).

DLT-də *süsmək* feilinin qayıdış növü – *süsünmək* də toxundurmaq anlamında işlənmişdir. Er başın tamqa *süsündi* = Kişi başını divara toxundurdu (Kaşğari, 2006, II: 171).

Talbinmaq – çırpınmaq, qanad çalmaq: Quş *talbindi* = quş çırpındı (Kaşğari, 2006, II: 241). Söz eyni mənada KDQ.G-də *dalbinmaq* şəklində işlənmişdir: Əsl Səlcik beg oğlunun yumruqında laçın *dalbur* (Nağısoylu, 2021: 3b). KDQ-nin Vatikan əlyazmasında isə bu söz eyni anlamda *dalbinmaq* şəklindədir: Yumruğumda *dalbinananda* şahinim yazıq (Kaçalın, 2017: 518). Maraqlıdır ki, eposun Drezden əlyazmasında sözün ilk hərfi pe-dir: Yumruğumda *talbinanda* şahin quşuma yazux (KDQ, 1988: 48). “Töhfətüz-zəkiyyə...” əsərində isə bu söz yuxarıdakı mənada *talpımaq* şəklində işlənmişdir (17, 386).

Tün – gecə, gecə vaxtı: *Tün* künün qarşısı ol = gecə gündüzün əksidir (16, 597 = I, 423). Əvvəlki nümunədə olduğu kimi burada da ilk hərf KDQ.G-də *te* yox, *de* şəklindədir: Aydın aqşam deməyübəni *dündə* yortar (Nağısoylu, 2021: 4b). Qeyd edək ki, əlyazmanın naməlum katibi *dün* sözünün də mənasını haşiyədə açıqlamışdır: *Dün* gecə mənasındadır (Nağısoylu, 2021: 4b). Qədim türk sözlərindən olan *tün* ilk dəfə Tonyukuk abidəsində işlənmişdir (16, 597). Azərbaycan yazılı abidələrinin çoxunda, o sıradan KDQ-nin Drezden əlyazmasında isə bu söz *dün* şəklindədir: *Dün* uyxusundan kafir otağa qoyuldu (KDQ, 1988:57). *Dün/tün* sözü ilə bağlı onu da əlavə edək ki, DLT-də (*tünlə* - gecə ilə, gecə vaxtı) sözü də işlənmişdir: *Tünlə* yörüp kündüz sevnür = gecəni yol yedərək gündüz sevinür (16, 597 = III, 87). KDQ-nin mətnində də həm *dünlə*, həm də eyni mənalı *dünün* sözləri işlənmişdir: Andan ötə varanda Xınalınuñ gədigindən *dünlə* köçən ... (Nağısoylu, 2021: 12a). Yaxınub doğan bədrli *Ay dünün* balğır (Nağısoylu, 2021: 3a). Onu da əlavə edək ki, DLT-də *tün* (gecə) sözündən düzəlmiş *tünəmək* (gecələmək) leksik vahidi də işlənmişdir: Ol məndə *tünədi* = o, məndə (mənim evimdə) gecələdi (16, 597 = I, 408). *Tün* leksik vahidi ilə eyniköklü *tünək* (qaranlıq, zindan) sözü də DLT-də işlənmişdir (16, 597 = I, 408). *Tünək* sözü *dünək* şəklində KDQ.G-nin mətnində də bir qədər fərqli anlamda – yuva, yer mənasında işlənmişdir: ...Mühit dənjizi – sarı ala uşaq baluğun su dünəgi (Nağısoylu, 2021: 5a).

Yeş - paltarın qolu: *Yeş* sıtğaldı = paltarın qolu çırmandı (Kaşğari, 2006, II: 137). Bu söz KDQ.G-nin mətnində də eynilə işlənmişdir: Çalışanda-dolaşanda yeş yaxadan sökdürməsə (Nağısoylu, 2021: 6b). *Yeş* sözü eyni mənada KDQ-nin Drezden əlyazmasında da işlənmişdir: *Yeşümlə* alnum qanın bən siləyin (KDQ, 1988:26). *Yeş* sözü XVI əsr Azərbaycan tərcümə əsəri “Şühədanamə”nin mətnində də işlənmişdir: *Yeş*i ilən tozu anuñ yüzüfəndən arıdurdu (Şühədanamə, 2019: 232a). V.Radlovun lüğətində də *yeş* sözü eyni mənada qeydə alınmışdır (Radlov, 1893, III: 322). “Töhfətüz-zəkiyyə” əsərində isə bu söz həm *yəş*, həm də *yış* şəklində işlənmişdir (17, 310, 312). Maraqlıdır ki, *yeş* sözü dilimizin Tabasaran və Zaqatala şivəsində alt köynəyin qolunun ağzı mənasında öz varlığını qoruyub saxlamışdır (1, 548).

Nümunələrdən də göründüyü kimi, DLT-də işlənmiş bir çox sözlərə KDQ-nin yeni aşkarlanmış Günbəd əlyazmasında, eləcə də orta əsrlərin yadigarları olan digər Azərbaycan yazılı abidələrində müəyyən fonetik dəyişikliklə rast gəlinir. Bu fakt gələcəkdə Azərbaycan-türk klassik mətnlərinin araşdırılmasında DLT-nin nə dərəcədə böyük əhəmiyyət daşdığını bir daha sübut edir.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan dilinin dialektoloji lüğəti (2007). Bakı, Şərq-Qərb.
2. Əsirəddin Əbu Həyyan Əl-Əndəlusî (1992). Kitab əl-idrak li-lisan əl-ətrak. Ərəbcədən tərcümə edəni akademik Ziya Bünyadov. Bakı, Azərneşr.
3. Hinduşah Naxçıvani (1993). Əs-Sihah əl-əcəmiyyə. Elmi-tənqidi mətn, sözlük: C.Sadiqova, T.Ələsgərova. Bakı, Şərq-Qərb.
4. Hüsəməddin Xoyi (1996). Töhfeyi-Hüsəmə. Elmi-tənqidi mətn, sözlük: C.Sadiqova, T.Ələsgərova. Bakı, İrşad.
5. Kitabı-Dədə Qorqud (1988). Nəşrə hazırlayanlar: F.Zeynalov, S.Əlizadə. Bakı, Yazıçı.
6. Mahmud Kaşğari (2006). Divanü lüğət-it-türk. Dörd cildə. Tərtibçi: Ramiz Əskər. Bakı, Ozan.
7. Mustafa Zərir. Sirətün-nəbi. Konya Bölgəsəl Kitabxanasında saxlanılan əlyazmasının fotosurəti. AMEA M.Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu
8. Nağısoylu Möhsün (2004). Şirazinin Gülşəni-raz tərcüməsi. Tekstoloji-filoloji araşdırma, mətn. Bakı, Nurlan.
9. Nağısoylu Möhsün (2008). Həzrinin "Hədisi-ərbəin" tərcüməsi. Tekstoloji-filoloji araşdırma, mətn. Bakı, Nurlan.
10. Nağısoylu Möhsün (2021). "Kitabi-DədəQorqud"un Günbəd əlyazması. Tekstoloji-filoloji araşdırma, mətn, sözlük və əlyazmanın surəti. Bakı, Elm və təhsil.
11. Şühədanamə (2019). Əlyazmanın mətnini nəşrə hazırlayan, ön sözün müəllifi, izahlar və lüğətin tərtibçisi akademik Möhsün Nağısoylu. Bakı, Elm.
12. Azmun Yusuf (2019). Dede Korkutun üçüncü əlyazması. Soylamalar və iki Yeni Boy ilə Türkmən Sahra Nüshası. Kutlu Yayınevi. İstanbul.
13. Ekici Metin (2019). Dede Korkut Kitabı. Türkiyə/Türkmən Sahra Nüshası. Ötügen. İstanbul.
14. Kaçalın Mustafa S. (2017). Oğuzların diliylə Dedem Korkudun kitabı. Ankara. Türk Dil Kurumu.
15. Sadi (2017). Gülistan tərcüməsi. Çeviren Sıbicabi. Hazırlayan Oğuz Ergene. Ankara, Türk Dil Kurumu.
16. Древнетюркский словарь (1969). Ленинград. Наука.
17. Изысканный дар тюркскому языку. Грамматический трактат XIV в. на арабском языке (1978). Ташкент, ФАН.

18. Наджип Эмир (1979). Историко-сравнительный словарь тюркских языков XIV века, Москва.
19. Радлов В. (1893). Опыт словаря тюркских наречий. Т. I-VI. Санкт-Петербург.

Мохсун Нагисойлу (Азербайджан)

О некоторых словах, употребленных в «Дивану лугат-ит-тюрк» и Гюнбедской рукописи «Китаби-Деде Коркуд»

Резюме

Некоторая часть древних и редких слов, употребленных в «Дивану лугат-ит-тюрк» (ДЛТ) Махмуда Кашгари, имеющем исключительное значение для всего тюркского мира, встречается в языке азербайджанских классических поэтов средневековья. В языке Гюнбедской рукописи «Китаби-Деде Коркуд» (КДК.Г), также встречаются древние и редкие слова потерпевшие некоторые изменения по сравнению с ДЛТ. В статье анализируются слова *bağdatmaq*, *böri*, *bus*, *çav*, *tün* и др., употреблённые в ДЛТ в сравнительном аспекте с вариантами указанных слов, встречающихся в КДК.Г.

Ключевые слова: *Дивану лугат-ит-тюрк, Китаби-Деде Коркуд, Гюнбедская рукопись, диалект, древнетюркский язык.*

Mohsun Naghisoylu (Azerbaijan)

About some words used in “Dīwān Lughāt al-Turk” and the Gunbed manuscript of “Kitabi-Dede Gorgut”

Abstract

Most of the ancient and rare words used in “Dīwān Lughāt al-Turk” (DLT) are found with some changes in the language of Azerbaijani classical poets of the Middle Ages. In the language of the Gunbed manuscript “Kitabi-Dede Gorgut” (KDG.G), similar words are also found, which have undergone some changes compared to DLT. The article analyzes the words *bağdatmaq*, *böri*, *bus*, *çav*, *tün*, etc. used in the DLT in a comparative aspect with the variants of these words found in the KDG.G.

Keywords: *“Dīwān Lughāt al-Turk”, Kitabi-Dede Gorgut, Gunbed manuscript, dialect, ancient Turkic language.*
